

Amik Annamária – György Andrea

HAGIOGRÁFIA HIPSZTEREKNEK

FERENCZY NOÉMI: *EGY KÖZÜLÜNK. KERESZTÉNY VÉRTANÚKRÓL
FIATALOKNAK. KOINÓNIA, KOLOZSVÁR, 2021.*

György Andrea: Szikszai György, a felvilágosodás évszázadának tudós teológusa szembement a korabeli trendekkel, amikor református lelkész létére éppen a racionalizmus évszázadában dolgozta fel és pontosan a francia forradalom évében adta ki a protestáns egyházak érdeklődésének közepontjából kiesett ókeresztény vértanúk történeteit. Kétszáz évvel később, 1996-ban a Harmat–Koinónia gondozásában látott újra napvilágot a maga idejében „korszerűtlen” mű, a *Mártírok oszlopa*, amelyet a Koinónia Kiadó ma is aktuálisnak tart. Ebből a gyűjteményből Ferenczy Noémi tizennégy történetet választott ki és formálta őket a fiatalokhoz szóló élvezetes, izgalmas, igényesen megírt elbeszélésekké.

Amik Annamária: Igen változatos szereplői gárdát toborzott. Egyes vértanúk kevésbé ismertek, másokról pedig már a Bibliában is olvashatunk. Ismertebb női szentek is feltűnnek a kötet lapjain, például Szent Teodóra vagy az apostolokkal egyenrangúnak tekintett Tekla.

GyA: A véres vértanú-történetek „leporolása” egyáltalán nem könnyű vállalkozás. Érdekelt, hogy vajon sikerül-e a szerzőnek időszerűvé tenni, maivá szelídíteni a távoli időben és térben lejátszódó, brutális mozzanatokban bővelkedő, az olvasó kedélyét céltudatosan borzongató legendákat anélkül, hogy didaktikussá válna? De a leginkább mégis arra voltam kíváncsi, hogy mit kezd ennek a műfajnak a kötelező elemével, a csodával? Nekem úgy tűnik, hogy sem a borzalmas kínzások leírásában, sem pedig a csodás elemekben nem kíván tobzódni, de nem is vonja ki ezeket a történetből, ugyanakkor a csodát nem próbálja racionalizálni. Te hogy látod?

AA: A csoda itt sem a hívőknek szól, hiszen számukra magától értetődő a „másfajta” valóság. A vértanúság missziós erejének hangsúlyozását szol-

gálja, hogy leggyakrabban a szentek környezetében élők szemszögéből halljuk újra a történeteket. Erőteljesen érezhető a lelki nevelési célzat, amelynek hatásos, sőt elengedhetetlen eszköze az edényéül választott irodalom. A művészet mint a megragadás közege jelenik meg abban a fejezetben, amelyről sejtem, hogy egyik kedvenced volt: a színészek védőszentjeként tisztelt Genéziusz történetében, akit már Diocletianus korától kezdve egészen napjainkig mások is követték a színpadon végbemenő megtérésben.

GyA: Az átírás során óhatatlanul eltűnt a szövegeknek az a nyelvújítás előtti archaikus zamata, amely nagyon mélyen belém itta magát. Nyilván azoknál, akik nem ismerik a legendák Szikszai-féle tolmácsolását, a nosztalgia nem jelentkezik. E veszteség azonban eltörpül amellel a nyereség mellett, amelyet az új köntösbe bújtatott történetek jelentenek. Ferenczy Noémi gyakorló magyartanárként jól tudja, hogy a régi történetek aktualizálása nem csupán nyelvi kérdés.

AA: Azért nem semmi az a könnyedség sem, amellyel a nyelvi akadályt vette. Hasonlatai, szóhasználata modernnek: a tanítványok úgy kérdezik a Mestert „mint a gyerekek a másnapi kirándulás részleteit az apjuktól”; „fil-lérekkel” kell betömni az anyagi hiányokat. Játékos aforizmákkal fűszerezi az elbeszélést: „Isten tenyeréről semerre sem lehet leesni, ha a lélek nem szédül”. Külön ínyencség volt számomra a filozófus-vértanú Jusztinus beszéde, aki a középplatonizmus sajátos kifejezéseivel megspékelt bizonyágtételt mond művelt vallatója előtt. A szerző gondosan kidolgozott leírásokkal eleveníti fel a helyszíneket a még korábbi időkből származó romokkal együtt: „csonka kőfalakat, oroszlános reliefeket, csúcsos, szarvas süvegű istenségeket”. Ez is a címadó „egy közülünk” paradigmát támogatja: az előttünk járók éppúgy elgondolkodtak elődeiken, mint mi azokon, akiknek életéről itt olvasunk.

GyA: Nem egyszerűen átülteti mai nyelvre, hanem újraértelmezi a nyersanyagként kezelt alapszöveget, amelyhez tisztelettel, de nem mereven ragaszkodik.

AA: Számomra a legizgalmasabban ez akkor érhető tetten, amikor közismert bibliai alakokról mesél. Az üzletemberként gondolkodó, de szellemi táplálékra éhező Máté Lévi portréjában egybeolvad a példázatbeli vámszedő és a tanítvánnyá lett adószedő karaktere. A kreatív értelmezés másik példája, ahogyan Péter álmába szövi bele a neki átadott képletes kulcsokat, vagy ahogyan a tettere kész Péter önmagára érti a rettenetes ítéletet, miszerint jobb lett volna meg sem születnie.

GyA: A klasszikus értelemben vett parafrázist műveli, alapvetően változtatlanul hagyja a legendák által elbeszélte történet magját, de nem azok betűjét, hanem inkább szellemét követi.

AA: A püspök kínzása közben kedvese leveleiről álmodozó római bírójának képe minden bizonnyal élénkebben megmarad az olvasóban, mint a szinaxarion életrajzi adatai, amelyek gyakran több változatban is fennmaradtak. Nincs jelentősége, hogy Marciánusz és Nikander, a császári hadsereg tisztjei Diocletianus vagy pedig, másik forrás szerint, Maximinus alatt szenvedtek kínhalált, hogy a kard vagy a börtönben az éhhalál végzett velük. A legenda műfaji jellemzése visszhangzik az egyik főhősről írt sorokban: „az emlékei még elevenen éltek. Már nem tudta, melyik esemény hol esett meg, a nevek és a helyszínek egybemosódtak”. Ferenczy Noémi, ahogy az utószóban is megerősíti, az adatszerűség korlátain túlmutató igazságtartalmat vizsgálja.

GyA: Kiderül, hogy kiváló történetmesélő, aki Szikszainál változatosabb narrátori eszközökkel él, például új nézőpontokat hoz be az elbeszélésbe. Marciánusz és Nikander történetét (*Csak egy szóval mondd*) retrospektív bontakoztatja ki az eredeti legendában csupán mellékszereplőként megjelenő özvegyeik párbeszédéből, úgy, hogy közben finoman kirajzolódik a két asszony teljesen eltérő jelleme és életútja.

AA: Nem melleleg a kortárs világirodalomban is dívik, hogy a férfiak köré írt hőstörténeteket a női szemszög érvényesítésével mesélik újra, így tesz például Pat Barker vagy Madeline Miller, amikor a görög mítoszokat dolgozza fel. Ám ennél jóval többel gazdagít bennünket Ferenczy Noémi. Nincs okunk feltételezni, hogy a vértanú Marciánusz felesége léha asszony volt, így azt gondolom, inkább azért írja Flávia rovására a samáriai asszony életére emlékeztető kicsapongásokat, hogy ezáltal valószínűsítse: Flávia hozzá hasonlóan átélte a megbocsátást is.

GyA: A szerzőnek egyértelmű erőssége a jellemábrázolás. Kifejezetten az a célja, hogy olyan hétköznapi léptékű, esendő hősöket teremtsen, akik rendkívüli tetteket hajtanak végre. Ez sikerül is neki, így az olvasó észrevétlenül azonosul a vértanúkkal, ezekkel a mindig korszerűtlen emberekkel, akik a még a legnehezebb pillanatokban sem veszítik el a humorukat. Genéziusz mellett a másik kedvencem Lőrinc (*A nagyban is hü*), akiről például humorán és bátorságán túl az is kiderül, hogy kiválóan ért utcaszínházi tömegjelenetek rendezéséhez. Amikor a római keresztény gyülekezet összes kincsét és vagyonát követelik tőle a császár nevében, akkor felsorakoztatja a rongyos koldusokat és utcagyerekeket, a lelki és testi fogyatékosokat: a sán-

tákat és a vakokat, egyszóval a nagyváros összes nyomorultját. Ugyancsak Lőrinc, miközben vasrostélyon sütögetik, a következő kéréssel fordul kínzó-jához: „A jobb oldalam már porhanyós, nem akarsz végre a balra fordítani?” Pengeéles mondatok.

AA: És nem ez az egyetlen előfordulása annak, hogy a kivégzőiket szelíden vagy humorosan bátorítják-segítik az áldozataik. A szerzőt nyilván a legnagyobb drámai potenciállal rendelkező történetek ragadták meg, ezeket válogatta be a fiataloknak átírt legendák közé úgy, hogy a szereplők lelkiállapotára figyel. Életre kelti az utolsó vacsora egyszerre túlfűtött és kellemesen eltompult hangulatát. Mindig is fúrta az oldalamat, hogy miért nem léptek fel a tanítványok Júdás ellen, amikor egyértelművé lett, mire készül. Hát ezért.

GyA: Szikszai végig a főhősre koncentrál, nála a mellékszereplők csak vázlatosan kidolgozott karakterek. Ferenczy Noémi más módszerrel dolgozik. Úgy teszi izgalmassá a narrációt, hogy a protagonista mellett részletesen kidolgozza az antagonista jellemét is, így kiválóan érzékelteti a homlok-egyenest ellentétes értékek ütközését. Ezért van az, hogy nem a mártírok neve szerepel címként, hanem egy olyan kifejezés, szókapcsolat, esetleg mondat, amelyet az utána következő bibliai mottó ihletett, és amely a történet summájaként is értelmezhető.

AA: A történetek elejére mottóként helyezett igeversek megadnak egyfajta értelmezési keretet, azonban a történetek ezen túl is gazdag értelmezési lehetőségeket kínálnak, és a pedagógiai célzat ellenére sem rágják szájba a következtetéseket, inkább beszélgetésre invitálnak. A fejezetek végén közölt érdekességek további támpontokat nyújtanak a keresztény legendák történeti-kulturális betájolásához.

GyA: A diákok többsége kilencedik osztályban, a középkori legenda műfajával ismerkedve hall első ízben a keresztény mártírokról feljegyzett történetekről. A középkori irodalom tanításával küszködő mártír, elnézést, tanár számára kiváló didaktikai eszköz lehet ez a szerény kivitelezésű könyvecske, amelyet bátran ajánlhat olvasásra és közös megbeszélésre tanítványainak.